

Kur'ân'ın ilk muhatabı olan Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi Kur'ân okuma, onu anlama ve onun hükümlerini hayata geçirme konusunda da bizlere en güzel örnekliği sunmuştur. Biz burada maddeler halinde Hz. Peygamberin Kur'ân okuyuşunu ve Kur'ân anlayışını vermeyi uygun bulduk. Zira Kur'ân'a muhatap olan o büyük insanın Kur'ân okuyuş ve anlayışı, bu konunun ilk ve en önemli referansıdır.

a- Hz. Peygamber, Kur'ân'ın ilk muhatabıdır. O, Kur'ân'ın ilk emri "Yaradan Rabbinin adıyla oku"emrinin de ilk muhatabıdır. İlk muhatap olarak o, Kur'ân'ı okumak, ezberlemek ve anlamak için büyük gayret göstermiştir. O, Kur'ân okumaya ve onu ezberlemeye son derece düşkün ve hırslıydı. O, bu konuda uyarılacak kadar çaba göstermiş, kendisine inmekte olan Kur'ân'dan bir şeyler kaçırma endişesi taşımıştır. Bu konuda Kur'ân'da şu ayetler yer almıştır:

"Gerçek hükümdar olan Allâh, yücedir. Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'ân'ı acele okumağa kalkma; 'Rabbim, ilimce beni artır!' de."[1]

"Onu (Kur'ân'ı) tekrarlamada aceleden dilini depretme. Çünkü onun toplanması ve okuması bize aittir. Biz okuduğumuzda, sen onun okunuşunu izle. Hem sonra onun beyanı da bize aittir."[2]

" Sana (Kur'ân'ı), okutacağız, unutmayacaksın."[3]

"İnkâr edenler: "Kur'ân, ona bir defada indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak için onu böyle (parça parça indirdik) ve onu ağır ağır okuduk."[4]

b- O, Kur'ân'ı tane tane. ağır ağır, üzerinde dura dura, düşününe düşününe ve ağlaya ağlaya okurdu. Rahmet ayetine gelince, Allah'dan onu ister; azap ayetine gelince de ondan Allah'a sığınır. Bu şekildeki bir okuyuş bizzat Kur'ân'ın emri idi:

"Kur'ân'ı tertil üzere oku"[5] âyeti, tane tane, ağır ağır okumak; düşününe düşününe, açıklayarak, tefsîr ederek oku, şeklinde anlaşılmalıdır.[6]

Allah Teâlâ'nın "O Kur'ân'ı, dura dura insanlara oku"[7] emrini yerine getiren Hz. Peygamber'in okuyuşu "kıraat'i müfessere" denilen ağır ağır, üstünde dura dura, anlaya anlaya olan bir okuyuştu.[8]

Ümmü Seleme, Allah Rasûlünün kıraatini nitelerken şöyle demiştir: "Onun okuyuşu açık bir şekilde ve harf harf / tane tane idi."[9]

"Okurken bir korku ayetine geldiklerinde ondan Allah'a sığınır, bir rahmet ayetine geldiklerinde Allah'dan rahmet diler, Allah'ı tenzih eden bir ayete geldiklerinde O'nu tesbih ederdi." [10]

O, okuduğu ayetlerin mesajını çok iyi anlıyor ve onları yerine getirme konusunda sorumluluğunun bilinci içerisinde bulunuyordu. "Beni Hûd suresi ve kardeşleri (Vakıa, Hâkka, Mürselat, Nebe', Tekvîr, Ğâşiyeye) ihtiyarlattı" [11] buyururken bunu açıkça ifade ediyordu. Bu surelerde gerçekleri yalanlayan, Allah'a ve elçilerine başkaldıran geçmiş kavimlerin nasıl helak edildiklerini, kıyametin dehşetli anlarını tasvir eden, diriliş ve hesap günü ile cennet ve cehennemi tasvir eden ayetler yer almaktadır. Nitekim İbn Abbas, Peygamberimize "Emr olduğun üzere dosdoğru ol." [12] ayetinden daha zorlu bir ayet inmediğini, bu yüzden peygamberimizin "Beni Hûd suresi ihtiyarlattı" dediğini bildirir. [13]

Peygamberimiz, peygamber olmadan önce de doğru ve sağlıklı düşünen, temiz ve selim akıl sahibi bir insandı. Ama Kur'ân ile o, her bakımdan daha da mükemmelleşti. Kur'ân ayetleri onun düşünce ve davranışlarını şekillendirdi. O, Kur'ân sayesinde Yüce Allah'a, kendisine ve insanlara karşı sorumluluklarını en kestirme yoldan ve en doğru bir biçimde öğrendi.

c- O'nun gündüzünde olduğu gibi gecesinde de Kur'ân okumaya ayırdığı bir zaman dilimi vardı. O, her gün Kur'ân'dan bir hizib okumayı kendisine vazife edinmişti. [14] Bu konuda O, Kur'ân'ın şu ayetine muhatap olmuştu:

"Ey elbisesine bürünen! Gecenin birazı hariç olmak üzere kalk. Gecenin yarısı yahut, ondan biraz eksilt, yahut da artır ve Kur'ân'ı ağır ağır / tertil üzere oku."[15]

d- Hz. Peygamber, her fırsatta, her yerde ve çokça Kur'ân'ı okuyan; Kur'ân ise düşünce, inanç, ahlak ve eylem planında Hz. Peygamberi dokuyan bir mesajdır. O, Kur'ân okumaktan hiç bıkmaz, yorulmaz, ondan hiç ayrılmaz ve uzun uzun ondan okurdu. Evde, panayırda, sohbette, namazda hep Kur'ân okurdu. Gece sabahlara kadar ondan bir ayetle sabahladığı bile olurdu. Kur'ân, onun menbaı, melcei, dilinden düşürmediği dua ve virdi idi.

Onun davetinin temelini Kur'ân ayetleri oluştururdu, O, Kur'ân merkezli konuşurdu. Kur'ân ayetleri, onun tesbih ve virdi olmuştu. O'nun günü Kur'ân ile başlar, Kur'ân ile sona ererdi. Sabah namazından sonra Haşr suresinin son ayetlerini, yatsıdan sonra Bakara suresinin son ayetlerini okur ve okunmasını tavsiye ederdi. Bunun yanında onun günlük hayatında sürekli okuduğu Kur'ân'i virdler vardı. Geceleyin Alu İmran'ın son ayetleri, Ayet-i el-Kürsî, Muavvizât (İhlas, Felak, Nâs sureleri) gibi.

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Peygamberimiz bir gece Alu İmran suresinin son on ayetini göz yaşları içerisinde okur ve "Bu ayetleri okuyup derin derin düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!" buyururdu. Yin Ebu Hüreyre'den gelen bir rivayette, Peygamberimizin her gece bu sun on ayeti okuduğu haber verilmiştir.[16]

Huzeyfetülyeman, bir defasında onun gece namazının bir rekatında Fatiha, Bakara, Alu İmran ve Nisâ surelerini (yüz sayfadan fazla) okuduğunu anlatır.[17]

Rivayet edildiğine göre Peygamber'imiz, bir gece, şu bir ayeti sabaha kadar tekrarlayıp durmuştur:[18]"Eğer onlara azab edersen, şüphesiz onlar senin kullarıdır. Onları bağışlarsan, şüphesiz Sen aziz ve hakimsin!"[19]

e- O, kendisine verilmiş engin hikmet, deha / fetaneti ile okuduğu ayetleri, murad-ı ilahi doğrultusunda anlıyor ve yeri geldikçe de insanlara açıklıyordu. Onun açıklamaları gerektiği kadar, son derece kısa ve özlü idi.[20]

f- Kendisine yöneltilen sorular, onun dilinde Kur'ân ayetleriyle cevap bulurdu.[21] O Kur'ân hakkında şöyle buyurmuştu: "Geçmiş ve gelecek olanların ilmini isteyen Kur'ân'ı harmanlasın"[22]Hadisde, "deşelesin, harmanlasın, araştırıp tahlil etsin" anlamına gelen "Esîru, felyüsevvir" kelimelerinin seçilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Bu kelimelerin türetildiği "svr" kökü, yeri ziraat için eşmek, deşelemek, sürmek anlamına gelir.[23] Buna göre ilme ulaşmak isteyen Kur'ân tarlasını sürecektir, başka bir deyişle onun altını üstüne getirerek onu işleyecek ve o tarlanın içerisinde ürünleri devşirecektir.

g- O, okuyup anladığı Kur'ân'ı yaşıyordu. İlahi Kelam, onda hayat buluyor, adeta onun şahsında insanlaşıyordu. Kur'ân, Hz. Peygamberin şahsında en doğru bir biçimde anlaşıldı ve uygulamaya kondu. O, söz ve davranışlarıyla Kur'ân'ı açıklamış ve bu konuda en güzel örneği sunmuştur. Peygamberin hayatı, Kur'ân'ın somutlaşmış, ete kemiğe bürünmüş şekliydi. Peygamberin ahlakı/hayatı bütünüyle Kur'ân ahlakı yani Allah'ın ahlakı idi.[24] Cündüb b. Abdillah'ın şu tesbiti son derece ilginçtir: "Biz gençler, peygamberle beraber olduk. Biz Kur'ân'ı öğrenmezden önce imanı öğrendik, sonra Kur'ân'ı öğrendik. Kur'ân sayesinde bizim imanımız daha da arttı."[25]

h- Başkasından Kur'ân dinlemek de onun en büyük zevkleri arasındaydı:

Bir gün Abdullah b. Mesud'a şöyle demişti: "Oku bana Kur'ân oku!..Zira ben başkasından Kur'ân dinlemeyi seviyorum." [26]

ı- Rabbinden Cibril vasıtasıyla Kur'ân'ı alırken de, daha sonra onu okurken de o, derin bir huzu ve huşu içerisinde olur, ilahi kelama saygısı her halinden belli olurdu:

İsteği üzere Peygamberimize Nisa suresinden okumaya başladım, diyen İbn Mesud, "Her ümmete bir şahid, seni de bunlara şahit getirdiğimizde durumları nasıl olacak?" [27] ayetine geldiğimde Hz.Peygamber'in gözlerinden yaşlar süzıldüğünü anlatır. [28]

k. Kur'ân'ın tespiti için gerekli ilk önlemleri o almış ve sağlığında Kur'ân tespit edilmişti. Bunun için onun her vesileyle okunmasını istemiş, kârilere yetiştirmiş, vahiy katibleri ihdas etmiş, okuma yazma seferberlikleriyle herkesin Kur'ân okuyup yazmasını istemiştir.

Ramazan ayı içerisinde Peygamberimiz, Cebrail ile birlikte o zamana kadar inmiş Kur'ân ayetlerini karşılıklı olarak okurlardı. (Mukabele) Vefat etmeden önceki son Ramazan'da bu iş iki kere tekrarlanmıştı. (arza-i Ahîre)[29]

Kur'ân'ı okumayan, anlamayan ve gereği ile amel etmeyen kimselerin, aşağıdaki âyette belirtildiği üzere Peygamberin Allah'a şikâyet edeceği kimselerden sayılacağı, haber verilmiştir: "Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terketti".[30]

O, pek çok hadisinde, insanları Kur'ân okumaya yönlendirmişti. Onun bu konudaki yönlendirmelerinden bir kaç şöyledir:

"Öncekilerin ve sonrakilerin ilmini isteyen Kur'ân'ı harmanlasın."[31]

"Kur'ân (okuyup gereklerini yerine getirirsen) lehine yahut (okumaz ve gereklerini yerine getirmezsene) aleyhine delildir."[32]

Peygamberimize en sevimli amelin ne olduğu soruldu, O şöyle cevap verdi: "Yolculuđu bitirince tekrar yolculuğa başlayan kimse." O kimdir diye sorulunca, şöyle buyurdu: "O kimse, Kur'ân'ı başından sonuna kadar okur, bitirince tekrar başa döner."[33]

"Kur'ân'ı okuyup gereğini yerine getiren kimseye ahirette şöyle denir: 'Oku ve yüksel. Dünyada nasıl ağır ağır okuduysan öyle oku. Çünkü senin makamın, okuyacağın en son ayetin yanındır.'[34]

"Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir."[35]

"Dođrusu Kur'ân şefeati ve şefeati makbul olandır. Yine o, savunucu ve savunması makbul olandır. Onu önder kabul edeni o, cennete götürür. Onu arkasına atanı ise cehenneme sürükler."[36]"Oruc ve Kur'ân kula şefeati ederler. Oruc der ki: 'Rabbim, ben bunu gün boyu yemeden içmeden alıkoydum, beni ona şefeati kıl.' Kur'ân da şöyle der: 'Rabbim, ben onu geceleri uykusuz bıraktım, ne olur beni ona şefeati kıl'. Sonunda ikisi de sahiplerine şefeati ederler."[37]

"Kur'ân'ı, seni yasaklarından alıkoyduğu sürece oku. Aksi takdirde O'nu okumuş

olmazsın".[38]

"Kur'ân'ı okuyun ve O'nunla amel edin. O'ndan yüz çevirmeyin. Yanlış yorumlarla taşkınlık yapmayın. O'nu karın doyurmaya / ticarete alet etmeyin. O'nunla zenginleşmeye kalkmayın".[39]

Kur'ân'ı en iyi okuyanı ve binli yönetici/imam tayin ederdi.[40] Uhud şehidlerini defnederken bile Kur'ân bilgisi fazla olana öncelik tanımıştı.[41]

I- Tüm bunları gerçekleştirirken o, bir insan olarak bunları yapıyordu. O, elbette sıradan bir insan değildi, ama sonuçta insan üstü bir varlık da değildi:

"De ki: Ben de sizin gibi bir insanım, ancak bana şöyle vahyediliyor: 'İlahınız bir tek ilahdır'.."[42]

Kur'ân, onun için anlaşılmaz, yaşanmaz ve sıkıntıya uğrayacağı bir kitap değildi.

"Andolsun biz, Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?"[43]

"Tâhâ. Biz bu Kur'ân'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik. Ancak (Allah'tan) korkanlara bir öğüt (olarak indirdik)."[44]

Doğru tesbit edilsin ve iyice anlaşılsın diye harfleri tane tane okuyan Hz. Peygamber, üç gündün daha az bir zamanda okunan hatimden sahibinin hiçbir şey anlayamayacağını[45] söylerken de Kur'ân okumaktan asıl maksadın onu anlamak olduğunu vurgulamıştır. Bir başka hadislerinde yine O, "Sizden biriniz gece kalktığında, eğer Kur'ân okumak ne dediğini bilmeyecek şekilde onun diline ağır gelirse, okumayı bırakıp birazcık uzanıversin"[46], buyurarak Kur'ân'ı, ona yabancı kalmadan okumanın gereğine dikkat çekmiştir.

n- Onun Kur'ân okuyuşu, defter-kitapdan olan bir okuyuş değildi. Çünkü o, yazmayı ve yazılı metinlerden okumayı bilmeyen bir ümmî Peygamberdi.[47] Buna rağmen hem "oku" emrini alan Hz. Peygamber, hem de çoğu ümmî olan ashâbı, bu ilahi emri en güzel bir biçimde yerine getirmişler ve bu konuda ümmî olan-olmayan tüm insanlara en güzel örnekler sunmuşlardır. Onların İslam'ın ilk dönemindeki bu okuyuşları, yazı malzemelerinin yardımıyla olan bir okuyuş değil, ezbere ama ne dediğini bilerek ve gereklerini yerine getirerek gerçekleştirilen bir okuyuştu.

Şimdi bu maddelerden bizlerin çıkaracağı dersleri sıralayalım:

Bizler de Kur'ân'ın muhataplarıyız, onu okumak, anlamak ve gereklerini yerine getirmekle yükümlüyüz.

Her fırsatta biz de Kur'ân okumalı, Kur'ân ile dolmalıyız ki Kur'ân doğrultusunda düşünüp yaşayabilelim. Gündemini Kur'ân ilkeleri belirlemeyenler, başka gündemlerin esaretinden beyin ve gönüllerini kurtaramazlar.

Kur'ân'ı ağır ağır, düşünce düşünce ve anlayarak okumalıyız. Her Kur'ân okuyuşumuz bize yeni şeyler kazandırmalı, bizi bezemeli, inşa etmeli ve dokumalıdır.

Kur'ân'ı anlarken, düşüncelerimizi Kur'ân'a söyletme yaklaşımından uzak olmalı; Kur'ân merkezli okumalı ve düşünmeliyiz. Bu konuda Peygamberimiz başta olmak üzere, ilk dönemden günümüze kadarki tefsîr birikiminden yararlanmalıyız.

Kur'ân'ı okuyup anlarken, onun Allah kelamı olduğunun bilinci içerisinde onu manen ve maddeten temiz yer ve zamanlarda okumalı; onun kitabına ve okunuşuna saygı duymalıyız.

Kur'ân okuma ameliyesini, onu başkalarından dinleme ve onu başkalarıyla birlikte okuma eylemleriyle zenginleştirmeliyiz. Zira bazen tek başına okurken kaçırdıklarımızı, başkalarından dinlerken yahut birlikte gerçekleştireceğimiz okumalarla elde edebiliriz.

Kur'ân okumalarımızı, zaman ve keyfiyet açısından dolduruşa getirmemeli, onu yorgun düştüğümüz artık zamanlarda değil; ona özel ayıracağımız ve zinde olduğumuz zamanlarda okumalıyız.

İlk Yıllarda Hz. Peygambere Hitaben Gelmiş Ayetler

O'na hitap eden ayetler, onun şahsında bizi de bağlar. Ey insanlar ve ey inananlar diye genel ifadelerle gelen ayetler de bizi bağladığı gibi onu da bağlar.

İlk dönemde inen ilk on surede ona hitaben gelen şu ayetlere bakalım:

Yaradan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir alaktan yarattı. Oku, O senin Rabbin sonsuz kerem sahibidir. (Alak 1/96/1-3)

Sakın onu (namazdan alıkoyan yalancı kimseyi) dinleme ve secde ederek yaklaş.. (Alak 1/96-19)

Nûn. Kalem ve yazdıklarına Andolsun ki sen, Rabbinin nimeti sayesinde mecnun/cinlenmiş değilsin. Muhakkak senin için tükenmez bir ecir vardır. Elbette sen büyük bir ahlak üzeresin. Yakın da sen de göreceksin, onlar da görecekler. Hanginizde imiş fitne ve cinnet! (Kalem 2/68/1-6)

O halde yalanlayanlara boyun eğme.. (Kalem 2/68/8)

O halde Rabbinin hükmüne sabret de balık sahibi (Yunus) gibi olma. (Kalem 2/68/48)

Ey örtünen! Gecenin birazı hariç olmak üzere kalk! Yarısı, yarısından biraz eksilt. Yahut artır. Yavaş yavaş, güzel güzel Kur'ân oku. Çünkü Biz, sana ağır bir söz vahyedeceğiz. (Müzzemmil 3/73/1-5)

Rabbinin ismini an. Kendini her şeyden çekerek Rabbine yönel. (Müzzemmil 3/73/8)

Müşriklerin dediklerine sabret. Güzellikle onlardan ayrı. (Müzzemmil 3/73/10)

Ey bürünen, kalk ve uyar. Rabbini yücelt. Elbiseni temizle. Her türlü pislikten sakın. Yaptığın iyiliği çok görme. Rabbin için katlan.. (Müddessir 4/74/1-7)

Rabbinin yüce adını tesbih et. (A'la 8/87/1)

Bundan böyle sana Kur'ân okutacağız ve sen unutmayacaksın." (A'la 8/87/ 6)

Seni en kolay yola ulaştıracacağız. (A'la 8/87/8)

Dikkat edilirse 'oku' emriyle başlayan bu ayetlerde Hz. Peygamberi, manen takviye eden, onu düşünce, söz ve eylem planında inşâ eden, ona güven veren ifadeler yer almaktadır. Güçlü bir kişilik ve ahlakî donanıma sahip olan Hz. Peygamber, kendisine inen Kur'ân ayetleriyle daha güçlü ve daha donanımlı bir hale geliyordu. O, farklı seviye, farklı ortamlardaki zorlu mücadelesi için enerjisini Kur'ân'dan alıyordu. Davet yolunda karşılaştığı zorluk ve sıkıntılar karşısında daralan gönlünü Kur'ân yatıştırıyor ve onu teselli ediyordu. Kur'ân, o güzel insanın yolunda olan herkesi benzer şekilde inşa edip bezeme görevini bugün de sürdürmektedir. Yeter ki aynı hassasiyet ve özenle Kur'ân'a yönelinsin.

Kaynaklar

.....

[1] 20 Taha 114. [2] 75 Kiyame 16-19. [3] 87 A'lâ 6. [4] 25 Furkan 32. [5] 73 Müzzemmil 3. [6] Bkz. Taberi, Câmiu'l-Beyân, XXIX, 126; Kurtubi, el-Câmi', I, 17; Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensûr, VIII, 314; Zerkeşi, el-Bürhân, I, 456. [7] 17 İsrâ 106. [8] Bkz. Tirmizi, Sevâbü'l-Kur'ân 23; Kur'ân 1; Ebû Dâvûd, Vitir 20,22; Nesâî, İftidâh 83; Kıyâmü'l-Leyl 13; Ahmed, VI,294, 300, 323; İbn

Kayyım, Zâdü'l-Meâd, I, 482. [9] Tirmizi, Sevabü'l-Kur'ân 23; Ebû Davûd, Salat 335; Nesâi, Salat 83. [10] Darimi, Salat 69; Ahmed, V, 382, 384, 389, 394, 397. [11] İbn Kesîr, Tefsîr, II, 435; Hâzin, Lübâbü't-Te'vîl, Mecmua İçerisinde, III, 296.. [12] 11 Hûd 112. [13] Hâzin, Lübâbü't-Te'vîl, III, 367; Beydavî, Envârü't-Tenzîl, III, 367. [14] Bkz. Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân 17. [15] 73 Müzzemmil 1-4. [16] İbn Kesîr, Tefsîr, I, 440-441. [17] Ahmed, V, 284. [18] Ahmed, V, 156. [19] 5 Maide 118. [20] Bu konudaki örnekler için bkz. Yıldırım Suat, Peygamberimizin Kur'ân Tefsiri, 138-196. [21] Bu konudaki örnekler için bkz. Yıldırım Suat, Peygamberimizin Kur'ân Tefsiri, 151-179. [22] Gümüşhânevî, Râmuzü'l-Ehâdîs, II,401. [23] İbn Esir, en-Nihaye, I, 228-229. [24] Bkz. Müslim, Müsafirun 139; Ebu Davud, Tetavvu' 26; Tirmizi, Birr 69; Nesâi, Kıyamü'l-Leyl 2; İbn Mace, Ahkam 14; Darimi, Salat 165; Ahmed, VI, 54, 91, 111, 163,188,216. [25] İbn Mace, Mukaddime 9. [26] Buhari, Fedailü'l-Kur'ân 32, 33, 35; Müslim, Müsafirun 247; Tirmizi, Tefsir-Nisa; Ebu Davud, İlim 13. [27] 4 Nisa 41. [28] Buhari, Fedailü'l-Kur'ân 32, 33, 35; Müslim, Müsafirun 247; Tirmizi, Tefsir-Nisa; Ebu Davud, İlim 13. [29] Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân 7; Müslim, Fedâil 50. [30] 25 Furkan 30; Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III, 317; Kâsımî, Tefsir, XII, 575. [31] Ali el-Müttakî, et-Tâc, I, 548. [32] Müslim, Tahâra 1; Tirmizî, Deavât 85; Nesâi, Zekat 1; İbn Mace, Tahara 5; Dârimî, Vudû' 2; Ahmed, V, 342, 343. [33] Tirmizî, Kur'ân 11; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân 33. [34] Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân 18; Ahmed, II, 192, 471. [35] Ahmed, I, 58; Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân 21; Ebû Davud, Vitr 14; Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân 15; İbn Mace, Mukaddime 16. [36] Münâvî Feyzü'l-Kadir,IV, 535. [37] Ahmed b. Hanbel, II, 174. [38] Bkz.Münâvî, Feyzü'l-Kadir, I, 152. [39] Bkz.Münâvî, Feyzü'l-Kadir, II, 64. [40] Ahmed, IV, 218. [41] Buhârî, Cenâiz 73-75. [42] 18 Kehf 110; 41 Fussilet 6. [43] 54 Kamer17, 22, 32, 40. [44] 20 Tâhâ 1-3. [45] Bkz. Tirmizi, Kıraat 12; ebû Davud, Ramazan 8-9; İbn Mâce, İkamet 178; Dârimî, salat 173; Ahmed, II, 164-165. [46] Nesâi, Fedâilü'l-Kur'ân, 107; Müslim, Müsafirûn 223; Ebû Dâvûd, Tetavvu' 18; İbn Mâce, İkame 184; Ahmed, II, 318; İbn Esir, en-Nihâye, III, 187. [47] Bkz. 7 A'raf 157-158; 62 Cuma 2. Ümmî, anasından doğduğu hal üzere fitratı bozulmadan kalabilmiş, hesap kitap bilmeyen, şehirlerin anası (Ümmü'l-Kura) Mekke'ye has olan ve okuma yazması olmayan kimse manalarına gelir. Rağıb el-İsfehani, el-Müfredât, 28; Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2297.Hız.Peygamberin okuma-yazma bildiği, yahut ömrünün ilerleyen günlerinde okuma-yazma öğrendiğine dair rivayetler bulunmakta ise de, bu konuda asıl olan onun ümmi oluşudur. Bkz. Mevdudi, Tefhîmü'l-Kur'ân, IV, 264-265.